

ПРА АДЗІН ВЫПАДАК СІНТАКСІЧНАГА ЭЛІПСІСУ

У размоўным стылі і ў мове мастацкай літаратуры можна сустрэць сінтаксічныя канструкцыі, якія пабудаваны не зусім стандартна.

Маюцца на ўвазе выразы тыпу: *Лепш не рабі гэтага; Сні лепш, [уставаць яшчэ рана]; Лепей бы дожджык прайшоў!* У адпаведных стылях рускай мовы таксама сустракаюцца аналагічныя канструкцыі: *Лучше не говори ему; Лучше не опаздывай, [приходи вовремя]; Хорошо бы всё так и сделалось; Лучше бы он и не ходил туда* і пад.

У прыведзеных канструкцыях звяртае ўвагу не зусім звычайнае ўжыванне слоў *лепей* (*лепш*), *лучше*, *хорошо*. Нельга сумнявацца ў тым, што марфалагічны статус гэтых слоў можна кваліфікаваць толькі як прэдыкатывы (інакш — словы т. зв. катэгорыі стану). Лічыць іх прыслоўямі ніяк нельга: яны не паказваюць на якасць таго дзеяння, што названа дзеясловамі. Сапраўды, у сказе *Лепш не рабі гэтага* не сцвярджаецца, быццам *рабіць* нешта трэба *лепш* ці *горш*. І *спаць* ніяк нельга *лепш* ці *горш*.

Адзіна магчымая кваліфікацыя абмяркоўваемых слоў як прэдыкатываў таксама не адразу вырашае ўсе праблемы. Усе вышэй прыведзеныя сінтаксічныя канструкцыі з гэтымі словамі з'яўляюцца асабовымі прэдыкатывымі адзінкамі: гэта або пэўна-асабовыя сказы, або двухастаўныя сказы з матэрыяльна выражаным дзейнікам. Агульнавядома, што ў такіх канструкцыях не можа быць прэдыкатыва (безасабова-прэдыкатывага слова): месца яму можа знайсціся толькі ў аднаастаўных безасабовых сказах — у такіх, напрыклад, як *Лепш было б пайсці; Добра было табе гаварыць так; Хуже будет не отдать; Предпочтительнее этого не заметить* і інш. У такіх канструкцыях прэдыкатыву займае сваё законнае месца, і таму ніякіх цяжкасцей кваліфікацыя сінтаксічнай пазіцыі кожнай словаформы не выклікае, як не выклікае і вызначэнне марфалагічнага статусу кожнага слова.

Верагоднае тлумачэнне таго, як магла ўзнікнуць аналізуемая сінтаксічная мадэль у размоўным стылі, можа быць такое: асабовыя канструкцыі з прэдыкатывам атрымаліся ў выніку сінтаксічнага эліпсісу. Адбылася трансфармацыя складанай сінтаксічнай канструкцыі і пераўтварэнне яе ў просты сказ. Базавай канструкцыяй можна ўявіць такія, дапусцім, сказы: *Не рабі гэтага: табе будзе лепш; Сні, [уставаць яшчэ рана], — табе [і астатнім] будзе ад гэтага лепш; Лепей было б, каб дожджык прайшоў!; Не гаворі ему — так будет лучше; Не опаздывай, приходи вовремя — тебе [и другим] будет лучше; Если бы всё так и сделалось, было бы хорошо; Не ходил бы он туда — и было бы лучше* і г. д.

У выніку таго, што на першае месца ў выказванні вынесена слова — прэдыкатыву (з мэтай звярнуць увагу суб'едніка на ацэнку сітуацыі), складаная па сваёй сутнасці сінтаксічная канструкцыя стала ўспрымацца як просты сказ.

Паказальна, што аналізуемыя сказы звычайна маюць мадальную афарбаванасць заагднасці або пажадальнасці, а словы-прэдыкатывы вузка абмежаваны лексічна.

Падобныя працэсы сінтаксічнай эліптызацыі наглядаюцца і ў іншых канструкцыях. Так, сказ *Не хадзі далёка ў лес, а то заблудзішся* ўзнік у выніку эліпсісу даданай умоўнай часткі складаназалежнай канструкцыі: *[Не хадзі далёка ў лес, а] калі пойдзеш, [то заблудзішся]*. Апусканне даданай умоўнай часткі прывяло да кантактнага размяшчэння злучніка *а* і ўказальнага слова *то*, якое пачынала галоўную частку былой складаназалежнай канструкцыі, і гэта ўрэшце прывяло да таго, што стварыліся ўмовы для фарміравання складанага злучніка *а то*.

Застаецца дадаць, што сінтаксічная эліптызацыя ў гутарковых стылях — з'ява не рэдкая, але яшчэ недастаткова даследаваная.